

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ГРУПОЮ ОСІБ, ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ ТА ЗЛОЧИННОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

І.В. Сервецький

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри спеціальної
техніки та оперативно-
розшукового документування
Національної академії внутрішніх справ,*

Ю.Ю. Чуфрін

здобувач кафедри кримінального права та процесу

Постановка проблеми. Для того, щоб усвідомити ступінь суспільної небезпеки організованої злочинності, необхідно чітко визначити, що вона собою становить, які причини спонукали її виникнення, які конкретні заходи протидії необхідно вжити, щоб нейтралізувати та ліквідувати її вплив на розвиток суспільства.

Українським законодавством ще не визначені належним чином поняття, критерії та класифікація організованої злочинності, що негативно впливає на ефективність боротьби з організованими злочинними угрупованнями, розслідування злочинів, вчинених їх учасниками, та притягнення винних до встановленої законом відповідальності.

Відсутність чітких критеріїв організованих злочинних формувань вносить непорозуміння у державну статистичну звітність. Є випадки віднесення до організованої злочинності протиправних проявів, які ніякого відношення до неї не мають. Таким чином штучно підвищується рівень організованої злочинності, що, в свою чергу, знижує міжнародний імідж нашої держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій у сфері протидії організованій злочинності Ю.А.Вакутіна, М.П. Водька, О.І.Гурова, А.І. Долгової, О.О.Дульського, С. В. Дьякова, Ю.Г. Козлова, В.І.Литвиненка, В.Д. Пахомова свідчить, що уніфікованого визначення явища організованої злочинності не існує.

Мета статі полягає в узагальненні теоретичних проблем поняття кримінальної відповідальності за вчинення злочину групою осіб, організованою групою та злочинною організацією.

Основні результати дослідження. Вчені-правознавці, політичні і суспільні діячі, юристи-практики, представники правоохоронних органів поки ще не виробили єдиного визначення організованої злочинності.

Безперечно, що організована злочинність – це не тільки кримінально-правове, а й складне соціальне явище. Ю.Г. Козлов вказує, що для організованої злочинності характерні систематична, стійка, планована кримінальна діяльність та вироблення її учасниками «програми» своїх дій [1].

А.І. Долгова зазначає, що організована злочинність – це не сукупність злочинних діянь, а складна системно-структурна сукупність діяльності злочинного світу [2]. С.В. Дьяков дає таку характеристику: «Організована злочинність – це стійке глибоко законспіроване явище, що існує у виді злочинних співтовариств, що визначає просторовий розмах діяльності» [2].

О.І. Гуров вважає, що під організованою злочинністю варто розуміти відносно масове функціонування стійких керованих співтовариств злочинців, що займаються здійсненням кримінально карних діянь як промислом (бізнесом) і, що створюють з допомогою корупції систему захисту від соціального контролю [3].

В.Д. Пахомов визначає дане поняття як явище, яке на якісно новій основі об'єднує загальнокримінальну та корисливу-господарську протиправну діяльність, коли тяжкі корисливі злочини вчиняються організаціями кримінальних елементів. Ці організації стабільні, мобільні, ієрархічні, глибоко законспіровані, очолюються лідерами чи лідируючим ядром, постійно прагнуть до розширення масштабів своєї злочинної діяльності, мають єдині цілі і стратегію, неформальну нормативну базу, значні матеріальні засоби [2].

Узагальнивши наявні в літературі точки зору та практичний досвід боротьби з організованою злочинністю можна дати таке визначення: організована злочинність – це негативне соціальне явище, що передбачає особливу систему соціальних відносин злочинної діяльності, направленої на монополне розширення сфер нелегальної економічної діяльності з метою одержання максимальних матеріальних доходів у вигляді промислу при максимальній захищеності керівного ядра шляхом корумпування та втягування у злочинну діяльність працівників державних (у тому числі правоохоронних) органів з метою уникнення кримінального покарання.

Організована злочинність сьогодні являє собою найвищу форму розвитку злочинності. Це один з видів великого бізнесу, що дозволяє одержувати максимальні доходи. Головна мета організованої злочинності – монополізувати визначені ринки і таким чином забезпечити себе постійним високим прибутком.

Друга специфічна риса організованої злочинності – це її тісні зв'язки з правоохоронною системою, органами юстиції, влади і керівництва, налагоджені з метою підтримки сприятливих і безпечних умов для своєї діяльності.

Усе це досягається завдяки наявності корупції в органах влади і державного управління.

Корупція – це головна зброя організованих злочинців, використовувана для забезпечення імунітету кримінальних співтовариств, створення безпечних умов для незаконної діяльності. Без допомоги з боку впливових сил сучасного суспільства організована злочинність не досягла б нинішніх масштабів. Друге після корупції місце в процесі зміцнення і розвитку ОЗУ займає підкуп. Третім «каменем» у фундаменті організованої злочинності є насильство або погроза його застосування. Страх перед кривавими репресіями змушує багатьох свідків мовчати, а бізнесменів – погоджуватися на угоди, вигідні злочинцям.

Ю.А. Вакутін визначає організовану злочинність як свідому, систематичну, повторювану діяльність стійкої групи осіб, в якій хоча б один чи декілька елементів діяльності (ціль, засіб, процес її досягнення цілі, результат) повинні бути кримінальними. Кожний з цих елементів (частин) організованої злочинної діяльності повинен бути докладно розкритий у законі про організовану злочинність і щораз розглядатися в ході конкретного судового розгляду [4].

Якщо звернутися до досвіду боротьби з організованою злочинністю на Заході, то знайдемо також різні визначення цього явища. Правоохоронна система і законодавчі органи США використовують багаторічний досвід боротьби з організованою злочинністю, накопичений фахівцями, що представляють різні області знань.

Федеральний кримінальний кодекс США визначає, що: «Організована злочинність являє собою протиправну діяльність членів високоорганізованої дисциплінованої асоціації, що займається забезпеченням незаконними товарами і послугами, що включає, але не обмежується цим, гемблінг (організація азартних ігор), проституцію, видачу позичок під великі відсотки, поширення наркотиків, рекет в області трудових взаємин і іншу протиправну діяльність членів таких організацій». Для визначення сучасного розуміння організованої злочинності потрібно використовувати поняття, запропоноване ще у 1975 р. ФБР, Міністерством юстиції й Асоціацією сприяння правоохоронній діяльності США, відповідно до якого організована злочинність – це діяльність будь-якої групи осіб, головне заняття якої пов'язане з порушенням кримінальних законів з метою одержання нелегального прибутку, здійснення рекету і складних фінансових махінацій [5]. Досвід боротьби з організованою злочинністю за кордоном становить безсумнівний інтерес для нас, але навряд чи можливо його копіювання і механічне перенесення в наші умови.

У наведених вище визначеннях організована злочинність розглядається без її зв'язків з органами влади. Але наша реальність така, що організовані злочинці прагнуть не зруйнувати державні інститути, а проникнути в них, для того, щоб пристосуватись і використовувати їх у своїх інтересах. Організована злочинність паразитує на тілі держави, вона як би дублює суспільну систему, в якій існує, пристосовується до неї, заповнює ті ніші, що не заповнені державою.

При аналізі поняття «організована злочинність» необхідно правильно відзначити складність її внутрішньої структури, прагнення до монополізації визначених сфер діяльності й одержанню величезних прибутків. Організована злочинність – не альтернатива державі, а паралельно існуюча система, яка прагне не до протиставлення себе державі, а до налагодження з нею широко розгалужених зв'язків. Організовану злочинність необхідно розглядати як «процес взаємодії» між політичними, економічними і соціальними інститутами суспільства.

Вітчизняна практика боротьби з організованою злочинністю визнає необхідним легітимне визначення поняття, критеріїв та класифікації цього явища, удосконалення кримінальної відповідальності за організацію групи чи злочинного організації. Окрім того, виділення цього чинника у самостійну кримінально-правову категорію дозволить притягувати до кримінальної від-

повідальності осіб, які здійснюють загальне керівництво злочинною діяльністю, не пов'язане з підготовкою та вчиненням конкретних злочинів.

Перша така спроба була зроблена в Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», п.1 ст.1 якого дає наступне поняття організованої злочинності: організована злочинність – це «сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку з створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань» [6]. Проте, це поняття носить досить загальний характер та не відображає всього різноманіття організованої злочинної діяльності.

Організована злочинність – це складна, органічно цілісна система стійких організованих злочинних угруповань з їх великомасштабною злочинною діяльністю та утворенням для такої діяльності найбільш сприятливих умов, зокрема, для розвитку системи легалізації та збільшення злочинних прибутків, яка використовує як власні, спеціально створені структури з керівними та іншими функціями по обслуговуванню цих угруповань, забезпеченню їх діяльності та зовнішньої взаємодії, так і державні інститути і структури громадянського суспільства.

Різниця організованих злочинних угруповань від загально-кримінальної злочинності полягає у наступному:

- в протизаконних засобах досягнення цілей;
- в високому професіоналізмі та спеціалізації;
- в глибокій законспірованості;
- в високому технічному забезпеченні;
- в проведенні контррозвідувальних заходів;
- в цілеспрямованих діях по корумпуванню представників влади.

У КК України (1961р.) були приклади визначення окремих проявів організованих злочинних груп та організованої злочинної діяльності, які наближені за своєю конструкцією до вищеназваних, суспільна небезпека яких полягає саме в протиправній організаційній діяльності. Так, із змісту диспозиції ст.69 КК України (1961р.) (щодо бандитизму) випливає, що: банда є злочинною організацією; організація злочинного угруповання з метою тероризування у місцях позбавлення волі засуджених або нападу на адміністрацію, або активна участь у такому угрупованні створюють склад злочину, передбаченого ст.69-1 КК України (1961р.) [7].

Вітчизняний досвід боротьби зі злочинністю виділив таку самостійну форму злочинного об'єднання як організоване злочинне формування (злочинна організація або злочинне співтовариство) – тобто спільна діяльність двох або більше злочинних груп. Практично, до числа злочинних співтовариств можна віднести об'єднання двох і більш організованих груп, а також організовані групи, що мають складну ієрархічну структуру (двох і більш рівнів). Як правило, злочинна організація характеризується наявністю у своєму складі двох або більше лідерів.

Але в той же час не всяку групу осіб, що спільно вчиняють злочини можна вважати організованою. Організована злочинна група має визначені ознаки, що дозволяють відмежувати її від інших форм спільного вчинення злочинів декількома особами (таких як співучасть без попередньої змови).

В КК України [7] не дано визначення організованого злочинного угруповання, яке як поняття було використано в Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [6] при визначенні поняття організованої злочинності, що потребує додаткового тлумачення та знижує ефективність правозастосування.

У підсумковому документі Міжнародного семінару ООН з питань боротьби зі злочинністю (Суздаль, СРСР, 21-25 жовтня 1991р.) зазначається: «Уніфікованого визначення організованої злочинності до теперішнього часу не вироблено, разом з тим під організованою злочинністю звичайно розуміється відносно масова група сталих та керованих угруповань злочинців, що займаються злочинами як промислом і створюють систему захисту від соціального контролю з використанням таких протиправних засобів, як насилля, залякування, корупція та великомасштабні розкрадання». Тобто під організованою злочинністю можна розуміти будь-яку групу або окремих осіб, організованих на постійній основі для отримання прибутку злочинним способом.

О.І. Гуров виділяє три основні ознаки організованої злочинності:

– наявність об'єднань осіб, що систематично займаються вчиненням злочинів, в яких спостерігається досить виражена ієрархія, іншими словами, співвідпорядкованість її учасників, сувора дисципліна, заснована на відповідних нормах поведіння і доповнена традиціями, характерними для кримінального світу;

– економічна діяльність, тому що діяльність злочинних груп спрямована на одержання великих грошових сум і матеріальних цінностей;

– корупція.

В.Д. Пахомов виділяє шість ознак організованої злочинності:

1) наявність вираженої організаційно-управлінської структури: суворої ієрархії самих груп; єдиних для їхніх членів норм поведіння і відповідальності: діючої системи санкцій і заохочень;

2) існування стійкого, планованого, законспірованого характеру кримінально карної діяльності, особливо розкрадань, підкупу посадових осіб і великих крадіжок; загальних цілей, орієнтації на витяг максимально високих доходів при мінімальному ризику;

3) використання системи планомирної нейтралізації усіх форм соціального контролю з застосуванням розвідки і контррозвідки: вивідування планів органів, що ведуть боротьбу зі злочинністю, цілеспрямована розробка мір протидії (підкуп співробітників правоохоронних, контролюючих органів, впровадження в державний апарат);

4) володіння значними коштами, інвестування в різні сфери кримінальної діяльності (це створює можливості для розширення масштабів розкрадань, дачі хабарів потрібним чиновникам, матеріальної підтримки членів співтовариства, оплати послуг загалькарних злочинців, що приводить до зрощування загалькарної і корисливої-господарської протиправної діяльності);

5) розширення сфери впливу: кооперація організованих кримінальних угруповань у різних галузях господарсько-економічної діяльності, упрова-

дження на «чорний ринок» заборонених товарів і послуг, організація виготовлення і продажу наркотиків, експлуатація порнобізнесу;

б) активне поширення лідерами організованої злочинності антигромадської ідеології, здійснення моральної і матеріальної підтримки членів організованого злочинного співтовариства, які опинилися в місцях позбавлення волі [2].

На нашу думку, основною ознакою організованої злочинності є функціонування організованих співтовариств. Організованість – одна з найважливіших ознак розглянутого виду кримінальної діяльності. При тлумаченні організованої злочинності слід опиратись на визначення слова «організація».

Організація (від лат. – організовую, повідомляю) – об'єднання осіб, які спільно реалізують певну програму або ціль і діють на основі визначених процедур і правил.

У загальноприйнятому змісті слова під «організацією» розуміється:

1) внутрішня упорядкованість, погодженість, взаємодія більш-менш диференційованих і автономних частин цілого, обумовлена його побудовою;

2) сукупність процесів чи дій, що ведуть до утворення та удосконалювання взаємозв'язків між частинами цілого;

3) об'єднання людей, що спільно реалізують визначену програму чи прагнуть до раніше поставленої мети і діючих на основі визначених правил і процедур.

Організованість кримінальних співтовариств виявляється на декількох рівнях. По О.І. Гурову, має такий вигляд :

– перший рівень – стійкі, керовані співтовариства з функціональною ієрархічною структурою, що не мають корумпованих зв'язків. Це перший, примітивний ступінь організованої злочинності. Такі групи займаються в основному розкраданнями, крадіжками, вимаганням, шахрайством. Їхній кількісний склад може коливатися від 3 до 50 чоловік. У групах такого роду наказ ватажка відразу ж доходить до виконавця, минаючи проміжні ланки;

– другий, чи середній рівень організованої злочинності є ніби перехідною ступінню до більш зробленої і небезпечної структури, яку можна назвати угрупованням. Власне кажучи, це та ж організована група, однак уже з корумпованими зв'язками в органах керування і влади. Характер злочинної діяльності – різноманітний, хоча досить чітко виявляються пріоритетні напрямки – вимагання, розбої, чи шахрайство наркобізнес;

– третій рівень представлений кримінальними організаціями з (по термінології юристів ряду західних країн) мережною структурою. Іншими словами – подібні співтовариства мають два та більше ступені керування, і наказ ватажка вже передається виконавцям по інстанції через визначені ланки.

А.І. Долгова також виділяє і розглядає три рівні організованої злочинності. На відміну від О.І. Гурова, до третього рівня вона відносить злочинні співтовариства, в яких основою організації є не тільки традиційна конкретна злочинна діяльність, а прагнення до вироблення своєрідних законів кримінального світу, організації третейського суду, надання допомоги особам, що регулярно роблять кримінально карні діяння [2].

Охарактеризувавши рівні організованої злочинності, необхідно, на нашу думку, розкрити її основні і додаткові ознаки.

На нашу думку, ознаки організованої злочинності можна поділити на наступні групи:

- кримінально-правові;
- кримінологічні;
- оперативно-розшукові;
- етнічні.

До групи кримінально-правових ознак належать ті, за які передбачено кримінальну відповідальність:

Організована злочинність – це сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку із створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань.

Відповідно до ст. 28 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. організовані злочинні групи діляться [7]:

- група;
- організована група;
- злочинна організація.

Кожне злочинне угруповання має свого організатора і виконавців.

За ст.27 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. **організатором** є особа, яка організувала вчинення злочину або керувала його підготовкою чи вчиненням. Організатором також є особа, яка утворила організовану злочинну групу чи злочинну організацію або керувала нею, або особа, яка забезпечувала фінансування чи організовувала приховування злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації.

1-особа, яка організувала вчинення злочину (злочинів);

2-особа, яка керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням;

3-особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію;

4-особа, яка керувала нею;

5-особа, яка забезпечувала фінансування;

6-особа, яка організувала приховування злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації.

Виконавцем є особа, яка з іншими суб'єктами злочину безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, вчинила злочин, передбачений КК України.

В новому Кримінальному кодексі України дуже багато статей відносно організованої злочинності (ст.ст. 28, 30, 43, 66, 149, 228, 255, 256, 257, 258, 289, 292, 303, 355). Відповідно до ст.28 КК України злочин вважається таким, що вчинений **групою осіб**, якщо у ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців без попередньої змови між собою.

Злочин визнається вчиненим **організованою групою**, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та інших (іншого) злочинів, об'єднання єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

Злочин визнається вчиненим **злочинною організацією**, якщо він вчинений стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (три і більше), члени

якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спеціальної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

Організатор організованої групи чи злочинної організації підлягає кримінальній відповідальності за всі злочини, вчинені організованою групою чи злочинною організацією, якщо вони охоплювалися його умислом.

Інші учасники організованої групи чи злочинної організації підлягають кримінальній відповідальності за злочини, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь, незалежно від тієї ролі, яку виконував у злочині кожен із них.

Кваліфікуючі ознаки злочинів, що вчиняються групою осіб:

- участь у вчиненні злочину 2-х і більше осіб;
- без попередньої змови між собою напередодні вчинення злочину;
- за попередньою домовленістю.

Змова:

таємна угода для досягнення якої-небудь мети
взаємна домовленість кількох чи багатьох осіб про спільні дії.

Попередня змова – в тих випадках, коли між всіма учасниками злочину мав місце зговір про спільне вчинення злочину до його початку.

Без попередньої змови – передбачає відсутність між учасниками злочину попереднього зговору. Він, як правило, виявляється у приєднанні однієї особи до вже розпочатої іншими особами злочинної діяльності.

Кваліфікуючі ознаки злочинів, що вчиняються організованою групою:

- 1 – участь у вчиненні злочину 3-х і більше осіб;
- 2 – які попередньо зорганізувалися;
- 3 – стійкість;
- 4 – об'єднання;
- 5 – мета – вчинення одного або інших (іншого) злочинів;
- 6 – єдиний план;
- 7 – з розподілом функцій між учасниками групи;
- 8 – дії, спрямовані на досягнення злочинного плану;
- 9 – цей план повинен бути відомий всім учасникам групи.

Зорганізуватися – об'єднатися, створивши яку-небудь групу, організацію.

Групу слід вважати *стійкою* за умови, якщо вона є стабільною і згуртованою, а особи, які входять до її складу, мають спільні наміри щодо вчинення злочинів (п.2 постанови №9).

Про ці ознаки банди свідчить, зокрема, таке:

- а) особи, які входять до складу групи, мають:
  - стабільні міжособові взаємовідносини;
  - уяву про корисність групи для її членів;
  - повагу до лідера (лідерів) групи;
- б) лідер своїм авторитетом або силою досягає:
  - групової згоди на вчинення нападів;
  - відносної стабільності внутрішньої структури та розподілу ролей;

– усунення потенційних лідерів, опозиції всередині групи;
в) діяльність групи характеризується:
– стабільністю вчинення злочинів;
– систематичністю вчинення нападів;
– накопичення незаконних (злочинних) прибутків як групою в цілому, так і її окремими членами.

Група визнається стійкою за наявності тісного зв'язку між особами, які постійно входять до її складу. Цей зв'язок дістає вияв в організованості (єдності намірів, загальних діях) для вчинення як правило, декількох нападів.

Об'єднання (об'єднувати) – з'єднувати в одне ціле; робити єдиним, цілим.

Мета вчинення злочину – те, до чого хтось прагне, чого хоче досягти; ціль.

Мета злочину – це бажання особи, яка вчиняє суспільно небезпечне діяння, досягти певних шкідливих наслідків.

Кваліфікуючі ознаки злочинів, що вчиняються злочинною організацією:

1 – стійкість;
2 – ієрархічність;
3 – об'єднання декількох осіб (три і більше);
4 – члени якого або структурні частини за попередньою змовою зорганізувалися;

5 – мета безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації;

6 – керівництво злочинною діяльністю інших осіб;

7 – координації злочинної діяльності інших осіб;

8 – забезпечення функціонування злочинної організації;

9 – забезпечення функціонування інших злочинних груп.

Ієрархічність – послідовне розміщення.

Керівництво (керування) – спрямування діяльності кого-, чого-небудь; бути на чолі когось, чогось; давати вказівки, розпорядження.

Координація – погодження, зведення до відповідності, установлення взаємозв'язку, контакту в діяльності людей, між діями, поняттями тощо.

Забезпечення (забезпечувати) – створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось.

До кримінологічних ознак організованої злочинності слід віднести:

1. Створення організованої злочинної групи:

– пошуком учасників злочинних угруповань.

Характерно, що організація злочинного угруповання (злочинної організації) є закінченим злочином з моменту його створення, тобто коли організована група лише готується до вчинення злочину.

2. Підготовка до вчинення злочинів:

– ретельним плануванням;

– обліком учасників злочинних акцій;

– чіткою спеціалізацією членів злочинних угруповань;

– значними попередніми матеріальними витратами.

3. Вчинення злочинів характеризується:

- високим рівнем професіоналізму;
  - застосуванням висококоштовних засобів;
  - професійною інформованістю про засоби вчинення злочинів;
  - застосуванням мало відомих засобів вчинення злочинів;
  - наявністю зв'язків з працівниками правоохоронних органів;
  - залученням до вчинення злочинів членів других злочинних угруповань;
  - проведення контрнагляду за оперативними працівниками.
4. Злочинні зв'язки та об'єднання мають:
- регіональні зв'язки;
  - міжрегіональні зв'язки;
  - міжнародні зв'язки.
5. Взаємовідносини в середині злочинного угруповання характеризуються:
- наданням матеріальної допомоги членам угруповань;
  - наданням допомоги сім'ям засуджених членів злочинних угруповань;
  - надання постійної матеріальної допомоги засудженим членам злочинних угруповань у місцях позбавлення волі;
  - підкуп адміністрації ВТУ, прокурорів, суддів з метою дострокового звільнення з місць відбuvання покарань.
6. Структура злочинних груп характеризується:
- групи, які не мають чіткої ієрархічної структури;
  - групи, які мають чітку систему та ієрархічну структуру;
7. Реалізація матеріальних цінностей:
- попереднє планування збуту матеріальних цінностей;
  - вкладання матеріальних цінностей в легальні підприємства;
  - реалізація спеціальних заходів направлених на (відмиття) грошових рахунків.
8. Монопольні дії злочинного угруповання направлені на:
- насильницьке підкорювання господарчої діяльності різних підприємств, установ та приватних осіб;
  - установлення контролю над найбільш прибутковими видами бізнесу;
9. Вплив на громадську думку керівники злочинних угруповань здійснюють за допомогою:
- цілеспрямованих дій направлених на те, щоб відвести підозру від членів злочинних угруповань;
  - благодійних пожертвувань; пожертвувань в фонд «правопорядок»;
  - цілеспрямованих контактів з представниками громадськості, міліції, прокуратури, суду;
  - залучення покровителів із числа родичів, знайомих, шляхом влаштування на роботу родичів високопоставлених осіб, представників влади, керівників правоохоронних органів;
  - корумпування посадових осіб та інші протизаконні дії.
10. Ознаки, які свідчать про те, що членом злочинного угруповання є працівник міліції:
- відсутність речових доказів;

- чітко прораховані моменти несення служби, зміни нарядів тощо;
- швидке зникнення з місця події;
- знешкодження свідків;
- перевірка та застосування нагляду та контрнагляду за інтрируемими особами.

11. Ознаки, які свідчать, про те, що члени злочинного угруповання вчиняють злочин є:

- надбання членами злочинних угруповань дорогих речей та предметів;
- певний образ життя та поведінки;
- застосування спеціальних форм спілкування;
- наявність негласних даних щодо їх підозрілої поведінки;
- підвищений інтерес до детективної літератури;
- наявність при спілкуванні нелегальних методів передачі інформації;
- наявність корумпованих зв'язків;
- негласні зв'язки з загально-кримінальною злочинністю.

Дії членів злочинних угруповань забезпечуються:

- застосуванням підроблених та фальшивих документів;
- застосуванням кодових назв при розмовах та спілкуванні між собою;
- контррозвідувальна діяльність;
- розвідувальна діяльність;
- наявність корумпованих зв'язків;
- конспірація діяльності.

Організовану злочинну групу характеризують такі ознаки як стійкість, що забезпечується організатором чи керівником групи, наявність співвиконавців злочину. Організованому злочинному угрупованню також властиві зазначені риси, крім того, воно додатково характеризується згуртованістю. Відмінність між стійкістю, яка притаманна організованій злочинній групі, та згуртованістю, що вирізняє організоване злочинне угруповання, полягає в тому, що останнє передбачає, зокрема, «кругову поруку», конспірацію, спільну касу («облік»), наявність спеціальних технічних засобів тощо [8].

Характерними ознаками тривалого існування організованої злочинності є:

- наявність спільної матеріальної бази, що проявляється у створенні грошових фондів, володіння банківським рахунком, нерухомістю;
- офіційно зареєстровані фонди, спільні підприємства, кооперативи, акціонерні товариства, ресторани, казино та інші об'єкти, під прикриттям яких діють злочинці;
- колегіальний орган керівництва, при якому управління організацією здійснюється групою осіб (радою), які мають майже рівне становище;
- функціонально-ієрархічна система розподілу організації на складові групи, наявність міжрегіональних зв'язків, проміжного керівного центру (великої ради), тілоохоронців, інформаційної служби, «контролерів» тощо;
- специфічна мовно-понятійна система, до складу якої відноситься жаргон, особливості письмової та усної мови, прізвиська, особливі норми моралі або їх відсутність (дія за принципом: мотиви оправдовує засоби);

- статут у вигляді визначених правил поведінки, традицій, «законів» та санкцій за їх порушення;
- наявність корумпованих зв'язків в органах влади, судовій та правоохоронній системах;
- створення системи захисту від кримінального переслідування та контролю через вплив корумпованих чиновників, які зраджують інтересам держави і суспільства, прикривають злочинців, надають злочинцям документи, інформацію, застосовують пресинг щодо співробітників, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю;
  - встановлення зв'язків із зарубіжним злочинним світом;
  - наявність особливої форми злочинного об'єднання – «злодії в законі»;
  - поширення нових (для нашого суспільства) видів протиправного збагачення (ігорний бізнес, експлуатація проституток, порнобізнес, лихварство тощо);
  - високий рівень латентності здійснюваних злочинів;
  - кримінальний симбіоз ділків тіньової економіки з професійними злочинцями та корумпованими чиновниками державного апарату;

«Кругова порука» виражається, наприклад, у спільному вчиненні учасниками групи злочинів раніше, включаючи засудження за нього по одній і тій же кримінальній справі, відбуття покарання в одному й тому ж місці позбавлення волі, взаємна обізнаність учасників про компрометуючі один одного матеріали; використання для підтримки дисципліни в групі насилля, погроз, жорстокості тощо. Конспірація може полягати у використанні умовних назв та сигналів, кримінального жаргону, шифрів, паролів тощо. Спільна каса складається з грошових коштів та інших цінностей, що здобуті в результаті злочинної діяльності. До спеціальних технічних засобів належать різноманітні підслуховуючі та антипідслуховуючі пристрої, охоронна сигналізація, транспорт тощо, якими оснащені організовані злочинні групи тощо [8].

Дії ОЗГ можуть характеризуватись за етнічними ознаками.

Найбільш розвинутою формою кримінальної структури є злочинна організація (синоніми: організоване злочинне співтовариство, злочинний клан, злочинна сім'я) – інтеграція можливостей державних службовців, керівників фінансово-економічних структур та організованих злочинних угруповань з метою отримання надприбутків, економічної та політичної влади, якій притаманні такі основні ознаки:

- наявність ієрархічно складної, із суворим підпорядкуванням знизу догори, функціонально-спеціалізованої структури, яка включає, як правило, керівне ядро, управлінців, консультантів, економістів, фінансистів, виконавців, у тому числі власну службу безпеки, бойовиків, кілерів тощо;
- наявність міцної економічної основи, яку утворюють власні та підконтрольні структури (суб'єкти) «тіньового» та офіційного секторів економіки, а також накопичені в результаті їх діяльності значні фінансово-матеріальні ресурси;
- широке використання корумпованих зв'язків серед посадових осіб органів державної влади й управління, керівників галузей економіки, банківських і фінансових структур, правоохоронних і контролюючих органів;

– фінансування, створення і використання для лобювання своїх злочинних інтересів громадсько-політичних організацій, партій, рухів, засобів масової інформації, депутатських фракцій і окремих депутатів;

– постійна тенденція до розширення сфер впливу та монополізму, здатність заради цього економічно або фізично усувати будь-яких конкурентів, використовуючи для цього свій економічний потенціал, корумповані зв'язки в державному апараті, а також можливості організованих злочинних угруповань (шантаж, вбивства, терористичні акти із застосуванням зброї та вибухівки тощо);

– міжрегіональний і транснаціональний характер діяльності. Лідер (організатор) ОКС – особа, яка організувала або керує організованою злочинною структурою, об'єднує її учасників, розробляє план вчинення злочинних дій, розподіляє ролі та прибутки між ними. Завдяки власним вольовим якостям, авторитету, застосуванню заходів примусу його вказівки мають обов'язкову силу для всіх учасників ОКС.

Керівне ядро ОКС – при відсутності одноосібного лідера ОЗГ, ОЗУ, ОЗС, – група осіб, яка виконує його функції, колегіальний орган керівництва організованої кримінальної структури.

Кримінальний авторитет – відома і визнана в злочинному середовищі певного регіону особа, яка координує злочинну діяльність, має злочинне прізвисько, користується авторитетом у злочинному світі як на волі, так і в установах виконання покарань. Як правило, є лідером одного з впливових ОКС регіону. Безпосередньо або через уповноважених осіб створює та контролює загальну касу («общак»), виконує роль третейського судді при владнанні конфліктів, які виникають у злочинному середовищі.

Економічна основа ОКС – сукупність структур офіційного та «тіньового» секторів економіки, а також накопичених у результаті їх діяльності фінансово-матеріальних ресурсів (коштів на рахунках в банках та інвестованих в легальні і нелегальні сфери, готівкових коштів, цінних паперів, нерухомого і рухомого майна, речей, запасів високоліквідних товарів, сировини тощо), що належать або підконтрольні організованій кримінальній структурі.

«Тіньовий» сектор економіки утворюють структури (суб'єкти), що займаються неврахованими або незаконними видами економічної діяльності.

Неврахованою вважається неприхована (легальна) економічна діяльність, яка в силу існуючих недоліків законодавства не підлягає оподаткуванню і не враховується державними статистичними органами.

Незаконною є навмисно приховувана (нелегальна) діяльність для отримання доходу, здійснювана зареєстрованими або незареєстрованими суб'єктами, яка підпадає під статті Кримінального кодексу України (кримінальна складова) або Кодексу України про адміністративні правопорушення (некримінальна складова).

Кримінальну складову незаконної діяльності для отримання доходу утворюють:

– кримінальний промисел (наркобізнес, незаконна торгівля зброєю, вибухівкою, радіоактивними матеріалами, людьми і трансплантатами; викрадення та збут автотранспортних засобів; рекет; секс-бізнес тощо);

– економічна злочинність (приховування прибутків від оподаткування, розкрадання, шахрайства з фінансовими ресурсами, хабарництво тощо).

Заслуговують уваги відповіді експертів стосовно ознак, які є специфічними для злочинного середовища регіону. Змістовні відповіді надали 239 респондентів (або 77 %). Одразу слід зазначити, що деякі експерти вважали, що злочинне середовище не має специфічних ознак. Дійсно, злочинність має загальносистемні, тобто однакові та спільні риси розвитку незалежно від регіону, але також є певні особливості, які потрібно враховувати для кожної області окремо.

Висновки. Коротко узагальнимо та викладемо відповіді на питання стосовно ознак, які є специфічними для злочинного середовища регіону. Загальною особливістю злочинного середовища в Україні, незалежно від області, є його зрощення з представниками органів влади, корумпованість (таку відповідь дали більше 90 експертів). Як свідчать відповіді експертів, організовані злочинні угруповання (ОЗУ) впливають на різні гілки влади, в тому числі і через висування своїх ставлеників у депутати.

Ще однією, загальною тенденцією, окрім поширення корупції та тісного зв'язку організованих злочинних угруповань з різними гілками влади, можна назвати економічний чинник, тобто спроби відмивання «брудних» грошей, переорієнтація лідерів ОЗУ на легальний бізнес, економічна спрямованість злочинів, контролювання ними певних суб'єктів економічної діяльності, монополізація ринків та активна участь злочинних угруповань при приватизації (більше 60 експертів надали такі відповіді).

Серед інших рис злочинного середовища того чи іншого регіону можна назвати географічне розташування та соціально-економічну інфраструктуру. Мається на увазі, наприклад, наближеність деяких областей до Києва та пов'язана з цим можливість відмивати кошти через чисельні комерційні структури, близькість деяких областей до кордонів тощо. Наближеність до великих промислових центрів деяких регіонів інших областей зумовлює «інтервенції» «чужих» злочинних груп на територію регіону.

Отже, географічне розташування області (близькість державного кордону, столиці України тощо) сприяє вчиненню специфічних, характерних для певного регіону, злочинів.

Необхідною умовою протидії організованій злочинності є посилення кримінальної відповідальності за вчинення злочинів членами ОЗ та ЗО, якщо вони вчинили ці злочини у вигляді промислу, покарання за такі злочини повинно бути передбачено не менше 20 років позбавлення волі.

Пропонуємо внести зміни до ст.28 КК України, доповнивши ч.5 поняття, вчинення злочину мафіозним утворенням. Тобто мафія – це злочинне утворення, що ґрунтується на родинних зв'язках природних або набутих, з метою вчинення злочинів на користь родини, з використанням спеціальних методів залякування, мовчання та помсти до тих, хто намагається їх викрити.

Також, змінити принципи призначення покарання корупціонерам, членам ОЗ та ОЗГ – шляхом введення нового принципу призначення покарання (ст.70) КК України арифметичне складання термінів $20+10+20+30=80$ років.

Таким чином, є гостра необхідність посилити кримінальну відповідальність за вчинення злочину групою осіб, організованою групою, злочинною організацією та терористичною організацією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козлов Ю.Г., Слинко М.И. Организованная преступность: структура и функции. Изучение организованной преступности: российско-американский диалог. – Москва-Омск, 1997.
2. Организованная преступность / Под ред. А.И. Долговой, С.В. Дьякова. – М. : Юрид. лит., 1989.
3. Гуров А.И. Организованная преступность не миф, а реальность. – М. : Знание, 1992.
4. Вакутин Ю.А., Клеменов Н.П. Проблема организованной преступности // Проблемы профессионализма и организованности в общеуголовной преступности. – Омск : НИ и РИООмской ВШ МВД СССР, 1988. – С.3-13.
5. Аванесов Г.А. Криминология. – М. : Академия МВД СССР, 1984.
6. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.93 р. // Відомості Верховної Ради України, 1993, №35, Ст.358.
7. Кримінальний кодекс України. Офіційне видання. – К. : Парламентське видавництво, 1998.
8. Войцехович В.Э. Проблемы борьбы с организованной преступностью // Материалы научно-практической конференции (28-29 ноября 1995г.). Московский институт МВД России, 1996г. – Москва. – 253 с.

Сервецький І.В., Чуфрін Ю.Ю. Кримінальна відповідальність за вчинення злочину групою осіб, організованою групою та злочинною організацією

У статті досліджується питання кримінальної відповідальності за злочини, що вчиняються групою осіб, організованою групою та злочинною організацією. Також пропонується посилити кримінальну відповідальність за вчинення злочину у вигляді злочинного промислу та запровадження поняття «мафіозне утворення», що відповідатиме умовам сьогодення.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, група осіб, організована група, злочинна організація, мафіозне утворення.

Сервецький І.В., Чуфрін Ю.Ю. Уголовная ответственность за совершение преступления группой лиц, организованной группой и преступной организацией

В статье исследуется вопрос об уголовной ответственности за преступления, совершаемые группой лиц, организованной группой и преступной организацией. Также предлагается усилить уголовную ответственность за совершение преступления в виде преступного промысла и введение понятия «мафиозное образование», что будет отвечать условиям настоящего.

Ключевые слова: уголовная ответственность, группа лиц, организованная группа, преступная организация, мафиозное образование.

Servetsky I.V., Chuftrin Y.Y. Criminal liability for a crime committed by a group of persons organized group and criminal organization

This paper examines the issue of criminal responsibility for crimes committed by a group of persons organized group and criminal organization. It is also proposed to strengthen criminal liability for the crime of criminal fisheries and introduce the concept of «education mafia» that meets the conditions present.

Keywords: *criminal liability, group of persons organized group, a criminal organization, mafia education.*

Стаття надійшла до редакції 19.12.2014.